

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

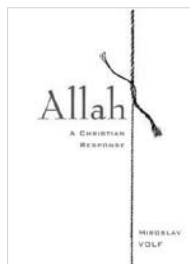
Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Miroslav Volf
Allah. A Christian response

HarperOne, New York | 2011 | 336 pp. | € 25,99 | ISBN 9780061927072

Hoge prijs voor gezamenlijke politieke theologie van moslims en christenen

door *Herman Paul*

De auteur is universitair docent geschiedfilosofie aan de Universiteit Leiden.

Hoe kunnen christenen en moslims samen in vrede leven? Als iemand hierover een behartigenswaardig boek zou kunnen schrijven, dan is het Miroslav Volf. Geboren in Kroatië, als zoon van een evangelische dominee, weet deze theoloog uit eigen ervaring dat religie de vrede niet altijd bevordert. Dat godsdienst in ideologie kan ontaarden en burgers kan aanzetten tot onderlinge haat, heeft Volf in voormalig Joegoslavië met eigen ogen gezien.

Tegelijk is Volf, tegenwoordig hoogleraar aan Yale Divinity School, er diep van overtuigd dat het evangelie een bron van liefde is. Er is geen grotere liefde dan die

in God zelf, tussen de Vader, de Zoon en de Geest. Die liefde in de Drie-eenheid strekt zich vervolgens uit tot Gods schepping. God heeft de mensheid onvoorwaardelijk lief, hoe weinig zij ook leeft naar Gods beeld en bedoeling.

Volfs bekendste boek, *Exclusion & embrace* (2002), gaat over de vraag wat deze liefde van God betekent voor het samenleven van mensen. Als Gods Geest mensen vernieuwt, zegt Volf, gaan deze hun medemensen óók liefhebben – net zoals God dat doet. De analogie is uiteraard gebrekkig. Maar in alle voorlopigheid is zo'n verwelcoming van de vreemdeling, de andersdenkende, een anticipatie op Gods Koninkrijk, waar God en mensen in volmaakte liefde tot elkaar zullen leven. Uitsluiting (exclusion) van anderen is daarom christelijk gesproken zonde. Christenen worden geroepen tot omarming (embrace) van medemensen die, net als zichzelf, in het beeld van God zijn geschapen.

B
O
E
K
E
N

Volfs eigen levensverhaal maakt duidelijk dat dit gemakkelijker gezegd dan gedaan is. In *The end of memory* (2006) vertelt de theoloog hoe hij als dienstplichtig soldaat in Joegoslavië werd afgeluis-terd, bespioneerd en verhoord vanwege zijn christelijk geloof. Als hij nu een ‘katholieke persoonlijkheid’ wil zijn, zou hij deze ondervragers dan niet moeten vergeven en liefhebben? Volf loopt voor deze lastige vraag niet weg. Wie vanuit Gods Geest wil leven, zal zichzelf in de spiegel van het evangelie moeten bezien.

In Volfs nieuwste boek, gewijd aan de vraag hoe christenen met hun islamitische medeburgers kunnen omgaan, verwachtte ik aanvankelijk net zo’n appel – een appel aan christenen om tegenover moslims niet met ‘christelijke normen en waarden’ te schermen, maar de ethiek van Gods Koninkrijk jegens hen in de praktijk te brengen. Ook verwachtte ik dat Volf diep in de Bijbel zou duiken, om na te gaan hoe daarin wordt gesproken over verschillen in godsvoorstellingen en godsverering. Had hij niet onlangs, in *Captive to the Word of God* (2010), het belang van zo’n Bijbelse route onderstreept?

Maar *Allah. A Christian response* is een andersoortig boek geworden. Het biedt geen close reading van de Abraham-verhalen of een exegese van Jezus’ uitspraak dat niemand ‘bij de Vader [kan] komen dan door mij’ (Joh. 14,6). Liever spiegelt de auteur zich aan Nicolaas van Cusa, een geleerde humanist die al in de zestiende eeuw de these lanceerde dat moslims en christenen dezelfde God vereren. Volf verdedigt deze (destijds gewaagde) stelling met het argument dat moslims en

christenen enkele basale ideeën over God gemeen hebben: (1) God houdt van mensen, (2) God is rechtvaardig, (3) Gods liefde heeft prioriteit boven Gods gerechtigheid, (4) mensen behoren hun naaste lief te hebben als zichzelf.

Natuurlijk, geeft Volf toe, bestaan er ook verschillen tussen beide religies, zelfs met betrekking tot de vraag hoe God van mensen houdt. De overeenkomsten zijn echter voldoende om de conclusie te staven dat moslims en christenen dezelfde God vereren. Het heikele punt van de Drie-eenheid, waartegen moslims vanouds bezwaar aantekenen, doet hieraan niets af. Want wat moslims afwijzen, is volgens Volf een karikatuur van het christelijk geloof. Alles wat moslims over God ontkennen, kunnen christenen ook ontkennen. Dit betekent vervolgens niet dat moslims kunnen beamen wat christenen over de Drie-eenheid belijden, maar wel dat het christelijke geloof in de Vader, de Zoon en de Geest logisch gesproken verenigbaar is met de bezwaren die de Koran tegen het driegodendom inbrengt.

* * *

Hoe opvallend is deze betoogtrant, vergeleken met Volfs vorige boeken! Hij draait om proposities in plaats van verhalen,

De auteur heeft voortdurend de neiging het specifieke karakter van de christelijke traditie achter zich te laten

om logische gevolgtrekkingen in plaats van Jezus’ voorbeeld. En hoewel Volf in *Allah* uitdrukkelijk als christen zegt te

schrijven, heeft zijn betoog voortdurend de neiging het specifieke karakter van de christelijke traditie achter zich te laten – alsof de auteur het liefst vanuit een universeel, voor beide tradities aanvaardbaar standpunt zou willen schrijven.

Deze verandering heeft een concrete aanleiding. *Allah* vloeit voort uit een dialoog die Volf met enkele moslimintellectuelen is aangegaan. Naar aanleiding van de roemruchte Regensburgse rede van Benedictus xvi, waarin de paus de islam met geweld in verband bracht, gaven deze geleerden in 2007 een verklaring uit waarin zij islam en christendom nauwe verwanten noemden. Beide religies draaien immers om het dubbele gebod om God en de naaste lief te hebben? Volf was vervolgens de drijvende kracht achter een christelijk antwoord, het zogeheten *Yale response*, dat op zijn beurt een serie interreligieuze ontmoetingen en publicaties losmaakte.

Allah ademt de geest van deze gesprekken, in de zin dat het boek de islam óók voorstelt als een religie waarin liefde tot God en liefde tot de medemens centraal staan. Om deze interpretatie te staven, beroept het boek zich op de Hadith (de overlevering rond Mohammed), meer dan op de Koran, en op een keur aan islamitische geleerden, soms zelfs van mystieke komaf, van wie het merendeel geen doorsnee moslimdenker kan worden genoemd. Een voorbeeld is Seyyed Hossein Nasr, hoogleraar aan George Washington University, wiens vredesstichtende theologie in het Westen populair, maar in het Midden-Oosten zeer omstreden is.

Volf dekt zich in tegen het verwijt een al te christelijk beeld van de islam te

schetsen door zich te baseren op wat hij ‘een normatieve visie van de islam’ noemt. Dat is enerzijds een sympathieke geste. Theologische ideeën zijn, ook in het christendom, meestal fraaier dan de morsige realiteit van het geleefde geloof. Anderzijds bestaan ook normatieve theologieën in meervoud. Niet iedere moslimgeleerde, vermoed ik, zal bereid zijn naastenliefde zo’n prominente plek in het islamitisch denken te geven als hij in *Allah* suggereert.

Waarom Volf islam en christendom niettemin dicht bij elkaar wil brengen, blijkt in de slothoofdstukken. Daar zet de auteur een stap – voor het eerst in zijn oeuvre, meen ik – in de richting van een politieke theologie. Deze politieke theologie draait niet alleen om het vraagstuk hoe christenen en moslims onderling de vrede kunnen bewaren, maar ook en vooral om de vraag hoe deze in een geseculariseerde tijd gezamenlijk – ook met joden, wellicht? – kunnen getuigen van Gods liefde. *Allah* lijkt daarmee een pleidooi voor, laten we zeggen, een politieke partij waarin christenen en moslims samen optrekken om een geseculariseerde samenleving te attenderen op een manier van leven waarin menselijk welzijn tot zijn recht komt omdat het gevoed wordt door liefde van Allah/God, al wordt de auteur niet zó concreet.

* * *

Hoe aanstekelijk dit ook klinkt, de prijs die Volf voor deze exercitie betaalt lijkt mij relatief hoog. Zijn voorkeur voor proposities die beide religies zouden kunnen onderschrijven leidt tot ‘dunne beschrijvingen’ (*thin descriptions*) van zowel islam als christendom. Maar wie

gelovigen wil stimuleren tot omarming van de ander, heeft méér dan proposities nodig – hoezeer Volf ook beklemtoont dat de vier thesen die ik zojuist noemde ‘logische gevolgen’ hebben voor sociale verhoudingen. Christenen die hun leven willen openstellen voor moslims, hebben geen ‘dun’, maar juist een ‘dik’ verhaal over Gods liefde nodig. Zonder *thick descriptions* van deze goddelijke liefde, zoals belichaamd door Jezus, beschreven in de Bijbel en nader overdacht en uitgeleefd door christenen in de afgelopen twintig eeuwen, zal het mijns inziens niet gaan.

Als iemand mij vraagt om uit te leggen waarom islamofobie christelijk gesproken zondig is, grijp ik daarom liever naar *Exclusion & embrace* – het boek dat wél een robuust christelijk verhaal vertelt – dan naar *Allah*. En als iemand mij vraagt hoe moslims en christenen elkaar zouden kunnen vinden zonder zich te bedienen van een taal die beide tradities overstijgt, zou ik zeggen: laten zij niet doen alsof zij het over Volfs vier stellingen wel eens zijn. Want elk van deze stellingen, nauwkeurig

bekeken, heeft voor christenen een andere lading dan voor moslims. Laten zij liever in gesprek gaan over elkaars heilige teksten, met de Koran en de Bijbel op tafel, iedere maand een hoofdstuk – zoals in het

*Laten christenen en moslims
liever met elkaar in gesprek
gaan over hun heilige boeken*

Scriptural Reasoning van joden, christenen en moslims, dat tegenwoordig niet alleen in de Verenigde Staten, maar ook elders ter wereld enthousiast wordt beoefend.

Intussen ligt Volfs volgende boek alweer bij de drukker. Dit najaar verschijnt *A public faith. How followers of Christ should serve the common good*. Ik ben benieuwd. Zal Volf zijn Allah-boek als een uitstapje beschouwen en terugkeren tot het type Bijbelse theologie dat zijn vroegere werk zo inspirerend maakt? Mijns inziens zou de dialoog tussen christenen en moslims daarbij gebaat zijn.